

Az oktató-nevelő tevékenységben megnyilvánuló tanulói aktivitással lényegében kettős feladat megoldásához járulunk hozzá:

- a) A tanulók aktív tevékenysége közvetlenül segíti egy konkrét, határozott oktatási vagy nevelési feladat megoldását.
- b) A közvetlen feladatok megoldása egyúttal hozzájárulás a további cél, a *sokoldalúan fejlett személyiség* kialakításához, ami végső soron a társadalmi igény megvalósítását segíti elő.

A fenti értelmezésben tehát a tanulói aktivitásra nevelésünk végső célja, hogy *az aktivitás a felnövekvő nemzedék tagjainak munkára serkentő személyiség-jegyévé, jellemvonásává váljon.*

Ennek a célnak a megvalósításával segíthetjük elő alapvető feladatunk megvalósítását, a sokoldalúan fejlett és aktív emberek nevelését a szocialista társadalmunk számára.

## IRODALOM

1. Szokolszky István: *Aktivitás*. Köznevelés. XX. évf. 7. sz. 263. o.
2. I. P. Pavlov: *Előadások a nagyagyféltekék működéséről*. Akadémiai Kiadó. Bp. 1953. 248—258. oldal.
3. Borbély András: *Aktivitás a fejlődésben és a nevelésben*. Tanulmányok a neveléstudomány köréből. 1961. Akadémiai Kiadó. Bp. 1962. 164—165. oldal.



HARMATH ISTVÁN

Szeged, Hámán Kató Általános Iskola

# Az iskolarádió alkalmazása a történelemórán

## I.

A történelemtanítás nélkülözhetetlen feltétele a korszerű szemléltetés. A múlt-ról beszélni, a régi időket láthatóvá tenni rendkívül nehéz feladat, még a leggyakorlottabb szakember számára is. Reformtankönyveink igyekeznek ezen a problémán segíteni. Szemléletesebbek, színesebbek az előző könyveknél, szerkezeti felépítésük, az összefüggések, problémák megláttatását érintő „feladatok, kérdések” célszerűbbek, gondolkodtatóbbak, serkentőbben hatnak a tanulókra. A tanárok élnek is a lehetőségekkel, felhasználják a könyv ábráit, képeit, de nagymértékben élnek az egyéb szemléltetési lehetőségekkel is. A történelemóra egyre inkább színesebb, változatosabb, nemcsak segítséget nyújt a tanulóknak a megértéshez, de élményt is biztosít számukra.

A történelemtanítás eredményességét nem kismértékben segíti elő az a lehetőség is, hogy felhasználjuk a TV és az iskolarádió adásait. A TV alkalmazásáról, annak módszertani problémáiról már hallottunk és olvastunk. Az iskolarádió szerepéről azonban még nem igen esett szó. Pedig az iskolarádió már évek óta sugároz rendszeresen adást, melynek felhasználása — egyéni véleményem és tapasztalatom szerint — vetekszik, sőt némely esetben túl is tesz a TV eredményességén.

Az iskolarádió alkalmazását a magnó segítségével valósíthatjuk meg. Az adás felvétele, a sugárzott anyag órákra való elosztása, gondos kiválogatása és gyakorlati

felhasználása kezdetben sok időt követelő munka. Ne sajnáljuk azonban az erre fordított időt, fáradságot, mert a következő években ez bőven kamatozik, a tanár számára semmi további problémát nem jelent.

Lássuk tehát, mit tudunk felhasználni a tanítás során az iskolarádió adásaiból.

*Felhasználásra kerülhet:*

1. Az iskolarádió középiskolai adássorozata (I. o.) az 5. o.-ban.
2. „Magyar Századok” adássorozat. (Hegedűs G.) 6., 7., 8. o.-ban.
3. Az ált. iskolák részére sugárzott adássorozat a 7., 8. o.-ban.
4. A TV „Századunk” sorozatból 3 felvett adás (1917–19.) a 8. o.-ban.
5. A hazánk fészabadulásának 20. évfordulója alkalmából sugárzott sorozat. (Dr. Karsai Elek) a 8. o.-ban.

Összesen 24 magnótekeres mennyiségben.

## II.

Hogyan és milyen mennyiségben tudjuk felhasználni az egyes történelemórán a felvett adást? Vizsgáljuk meg ezt a kérdést osztályokra, témakörökre és helyenkint órákra lebontva!

### 5. osztály:

Ebben az osztályban, az iskolarádió középiskolák I. osztályai számára sugárzott anyagából kellő válogatással, sok értékes, főleg dokumentumszerű rész kerülhet felhasználásra:

*A 2. témakörben:* Az ókori Mezopotámia anyagrésznél: az öntözéses földművelés, a társadalom tagozódása, Hammurábi törvényei érthető szöveggel, egy-két perces időtartamban.

*A 3. témakörben:* A görög-perzsa háború tanításánál: a marathoni csata elbeszélése, a thermopülai csata lefolyása, a perzsák, görögök fegyverzetének leírása, a görög hadvezér megválasztása stb. két-három perces időtartamban. Az Olimposz istenei anyagrésznél: az istenek leírása, életmódjuk, emberi tulajdonságaik, viselkedésük elbeszélése stb. egy-két perces adásidővel. A görögök műveltsége anyagrésznél: a görög materialisták tanításai, megfigyelései stb. egy-két perces időegységben.

*A 4. témakörben:* Már a témanyitó órához komoly segítséget kapunk a „Romulus és Rémus népe” c. adásból. Ebből sikeresen felhasználható Romulus és Rémus születésének, Róma alapításának mondanéja, a királyság korabeli Róma élete, az utolsó király száműzetése, a köztársaság létrejötte. A rabszolgatartó társadalom kibontakozása, a rabszolgatartó Római Birodalom élete, a legjelentősebb rabszolgafelkelés könnyebb megértését szolgálja a „Trák gladiátor” c. adás. Ebből jól fel lehet használni a magán- és állami rabszolga fogalmának megértéséhez: a rabszolgák árusítását, a rabszolgamunka sokrétűségét, hasznát, a rabszolgák kínzását, a gladiátorok kiképzését, életét bemutató adásrészt. A Spartacus-féle felkelést részletesen bemutatja az adás második része, melyben leírja a Vezuv-hegyi csatát, ismerteti Spartacus célját, a Szicíliába való átkelés tervét, a döntő csata mozzanatait. Az egyes részek alkalmazási időtartama különböző, általában kettő-négy perc között váltakozik.

Az említett sorozatban még sugárzott „Séta a császárkori Rómában” és „A kereszténység kialakulása I–II.” c. adás általános iskolában kevésbé használható, de a tanár továbbképzését igen jól szolgálja.

Nem kívánok részletesen foglalkozni a „Magyar Századok” sorozat felhasználásáról. Ez a TANÉRT-nál megrendelhető. Bizonyára sok iskolában használják sikeresen. Csupán annyit kívánok megjegyezni, hogy ebben a sorozatban egy-egy korszak legjelentősebb eseményeire való igen színes utalás mellett a korszak műveltségéről, világnézetéről, zenéjéről és képzőművészetéről is adnak tájékoztatást. Ez a műsor nem csupán a tanterv-szabta tananyag feldolgozása, hanem inkább párbeszéd vagy színjáték, ahol az író fantáziája is érvényesülhet a hitelesség keretén belül. Ez a sorozat nemcsak tanítani, de gyönyörködtetni is akar. Leglényegesebb jellemvonása,

hogy a történelem iránti érdeklődést a tanulóknban nemcsak felkelti, de nagymértékben fokozza is.

A „Magyar Századok” sorozat taglalása helyett inkább azokkal az egyéb adásokkal kívánok foglalkozni, melyek főleg a 7. és a 8. osztályok számára nyújtanak jelentős segítséget.

### 7. osztály:

Az I. témakörben: a francia forradalom második és harmadik egységénél tudjuk felhasználni a „Vigyázó szemeket Párizsra vessétek” c. adást. Ebből jól alkalmazható szemléltetésre: a forradalom pártjai, a jakobinusok és girondisták ellentéte, a jakobinus diktatúra intézkedései, a jakobinus uralom bukása, a jakobinus mozgalom hatása Európa népeire stb. adásrész három-négy perces időegységben.

A 4. témakörben: Marx és Engels fellépése, a Kommunista Kiáltvány c. anyaghoz komoly segítséget ad a „Marx és Engels” c. adás. Ebből felhasználható: Marx és Engels életútja, Marx levele Engelshez, Engels tevékenysége Manchesterben, részlet a „Munkásosztály helyzete Angliában” c. könyvből. A Kommunista Kiáltvány bevezető sorai, Marx a proletárforradalomról stb. c. adásrész két-három perces időtartamban.

### 8. osztály:

A 8. osztály számára rendkívül bőséges anyag áll rendelkezésre, hiszen a felvett adások zöme ennek az osztálynak a tananyagához kapcsolható. Az adásokban még szegedi helytörténeti vonatkozású rész is bőven található.

Az 1. témakörben: az 5. egységénél a „Századeleji aratósztrájk” c. adásból jól felhasználható az 1904-es vasutasstrájkról, az élesdi sortűzről, az I. orosz polg. dem. forr. hazai hatásáról, a „deres”, „rabszolga törvény” értelmezéséről szóló rész. Ezek a részek jól elkülöníthetők és alkalmazhatók két-három perces időtartamban. A 6. anyagrésznél a 3. logikai egység megértéséhez ad segítséget az „Ultimátum és háború” c. adás. Ebből felhasználható a Szociáldemokrata Párt magatartása, Németország háborús uszítása, a Szerbiának nyújtott teljesíthetetlen követelés (ultimátum) bemutatását nyújtó adás két-három perces időegységben.

A 2. témakörben: a 9. egységénél a „Magyarok a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban” c. adás első része igen szemléletes hangjátékban mutatja be a támadást a Téli Palota ellen öt-hat perces időegységben. A 11. egységhez ugyanebben az adásban, egy másik terjedelmesebb hangjáték ad élményszerű segítséget az „Aranyvonat elrablása” c. részben. Ebből megismerhetik a tanulók a magyar hadifoglyok hősie harcát a proletár hatalom megeremtéséért és Zalka Máté legendás szerepét a cári aranyvonat megszerzésében.

A 3. témakörben: Az iskolarádió a legtöbb segítséget e témakör tanításához adja. Itt lehet felhasználni a TV „Századunk” c. sorozatának két adását, mely 1917—1919. március 21-ig öleli fel az eseményeket. A 14. anyagrészhöz felhasználható a „Századunk” c. adássorozatból a Nemzeti Tanács megalakulása és programja, a lánchídi csata, katonatanácsok alakulása, a forradalom kezdete, a köztársaság kikiáltása c. adásrész két-három perces időtartamban.

A 15. anyagrészhöz: Kun Béla hazatérése, a KMP alapítása, KMP vezetők letartóztatása, a Vyx-jegyzek, a két párt egyesülését bemutató adás — főleg Kun Béláné elbeszélése alapján — a megértés mellett élményt is nyújt tanárnak, tanulóknak egyaránt.

A 16., 17. és a 18. anyagrészek tanítása nehezen képzelhető el olyan segédanyag nélkül, mint a „Tanácsköztársaság” c. adás. Ebből a „Mindenkinek” c. kiáltvány, Lengyel József visszaemlékezése, Lenin üzenete (Lenin hangját eredetiben adja), a Tanácsköztársaság gazdasági, kulturális intézkedései, Móricz Zs. „A színházban” c. cikke, a Vörös Hadsereg alapítása, az északi hadjárat, az ellenforradalom szervezkedései, Kun Béla jóslata stb., az időadta lehetőségek mellett mind-mind sikeresen felhasználható.

A 4. témakörben: Kevesebb anyag áll ugyan rendelkezésre, de a meglévő is komoly segítséget nyújthat. A Tanácsköztársaság c. adásból a 20. anyagrész 2. logikai egységéhez találunk megfelelő anyagot a „Fehér terror” c. adásrészben.

A fasiszmu hatalomra kerülését és jellemző sajátosságait mutatja be a „Lipcei per” c. adás. Ebből a Reichstag felgyújtása, Dimitrov letartóztatása, a bírósági tárgyalás, Dimitrov és Göring szópárbaja alkalmazható sikeresen.

A nagy gazdasági világválság hatása Magyarországon c. egységet sokkal világosabban megértik a tanulók, ha a fogalmak kialakításához felhasználjuk a „Sallai és Fürst” c. adást. Ebből fény derül a biatorbágyi merénylet nyomán elinduló kommunista üldözésekre, a statárium el-

rendelésének igazi okára, Sallai és Fürst letartóztatására, vallatására, a statáriális tárgyalás lefolyására, a hazai és nemzetközi tiltakozásra stb., több részletben, összesen kb. nyolc-tíz perces időegységben.

Az 5. témakörben: Itt már sokkal bőségebb adásmennyiséggel rendelkezünk főleg magyar történelmi vonatkozásban. A 29. egységhez jól felhasználható a „Magyarország belépése a második világháborúba” c. adás. Ebből bemutatható: Molotov nyilatkozata, az 1941. június 23-i minisztertanács ülése, melyen elhatározták a hadbalépést, Horthy Hitlerhez írt levele stb. Van az adásban egy hosszabb visszaemlékezés (Krúdy Ádám ezredesnek, a kassai repülőter volt parancsnokának elbeszélése a német repülőátmadásról), mely szakköri órán jól felhasználható. Ugyanennél az anyagrésznél rendelkezésre áll még az „1944. III. 19.” c. adás néhány részlete is: pl. a KMP háború-ellenes mozgalmi, szervezkedései, Bajcsy-Zsilinszky Endre letartóztatása (felésege elbeszélése alapján), Budapest német megszállása.

A 30. egység 5. részegységénél a magyar partizánok harcait dokumentálja dr. Karsai Elek „Két Magyarország” c. adássorozatából Nógrádi Sándor elbeszélése, az újpesti partizánok tevékenysége stb.

A 32. tanítási egység címe: Hazánk felszabadult. Itt az első részegységet szinte teljesen a magnószalag mondhatná el helyettünk, ugyanis az „1944. X. 15.” c. adás módszeres felépítése olyan sikeres, hogy szinte teljesen a tankönyv anyagához igazodik. De ha nem is használjuk fel az egész anyagot, feltétlenül jól alkalmazható: a fegyverszüneti tárgyalások, Horthy kiáltványa a rádióban 1944. okt. 15-én, a nyilas hatalomátvétel (eredeti híradórészlet), Budapest élete a nyilas rémuralom alatt (gettó, nyilas gázettek stb.) c. adásrész. A 2. logikai egység dr. Karsai Elek: „Két Magyarország” c. adásából kaphat komoly segítséget. Ebből ajánlatos felhasználni: szovjet katonák magyar földön; magyar katonák részvétele Budapest felszabadításában; német ellentámadás Székesfehérvár térségében; Budapest kiürítése stb. c. adásrész több részletben, mintegy öt-hat perces időtartamban.

A 7. témakörben: A 8. osztályos tankönyv utolsó témakörét is színessé, érthetőbbé tehetjük az iskolarádió segítségével.

A 38. anyagrésznél sikeresen felhasználható: dr. Karsai Elek „Két Magyarország” c. adássorozatából a nemzetgyűlési választások lezajlása (dr. Erdei Ferenc elbeszélése); a Nemzetgyűlés ülése Debrecenben; néhány megrázó felszólalás; az ország népéhez intézett „Kiáltvány”. Ennél az anyagrésznél helytörténeti vonatkozásban is kaphatunk segítséget, hiszen megörökítette a hangszalag a szegedi nemzetgyűlési képviselők (Tombác Imre, Farkas István, Komócsin Mihály, Gyólai István) visszaemlékezéseit, a KMP szegedi értekezletének eseményeit. A fenti dokumentumsorozat II. része bemutatja az újjáépítés beindulását néhány felszabadult városban: Miskolcon, Budapesten és a Viharsarokban.

Az általam felsoroltak természetesen nem tartalmazzák teljes egészében az iskolarádió adássorozatának anyagát. Ezek közül csak azokat ismertettem röviden, amelyek az általános iskolában sikeresen felhasználhatók, amelyeket már éveken keresztül magam is kipróbáltam. Azonban a többi — fel nem sorolt, igen tekintélyes anyagmennyiség — sem haszontalan, mert nagyon jó, ha a tanár azokat többször is leforgatja, áttanulmányozza, mert ez igen jelentős mértékben szolgálja az ő továbbképzését is.

### III.

Vizsgáljuk meg ezután, hogyan készüljön fel a tanár az iskolarádió adásainak felhasználására.

A felvett adást gondosan — esetleg többször is — egészében le kell játszani, és csak ezután lehet kiszedni azt az anyagrészt — pontosan megjelölve a számtárcsa állását — melyet egy-egy órán fel akarunk használni. A kijelölt anyagrész címét és a forgási számot a dobozra ragasztott papírra fel kell írni, hogy a kikeresés a következő években könnyen menjen. Amikor ez elkészült, a vázlatfüzetben a megfelelő helyen jelezni kell, hogy magnószemléltetést is alkalmazunk, nehogy megfeledezzünk róla.

Az órára való felkészülés során minden esetben újból le kell játszani a kijelölt anyagrészt, vagy részeket, egyeztetni a számtárcsa állását, mert a szalag évek során

nyúlik, és így az eredeti szám sokszor nem mutatja pontosan a kívánt rész helyét, s a nevelőt kellemetlen meglepetések érhetik az órán, ha kellő gond, előzetes ellenőrzés nélkül kapcsolja be a készüléket. Tanácsolom, hogy ha egy anyagrészhöz több szalag is tartalmaz anyagot, akkor egy külön szalagra előre állítsuk össze a részeket, így nem kell az órán szalagcserével bajlódni. Nagy gondot fordítsunk a magnó hangerejének és hangszínének beállítására, mert az értelmetlen szöveg nem nyújt semmiféle segítséget. A magnó kezelését csak hozzáértő tanulóra bizzuk, mert drága és könnyen elromlik. Kezelését előzőleg magunk is alaposan tanulmányozzuk, mert az órán a kezelésével elkövetett baki nem használ a tanár tekintélyének.

#### IV.

Néhány szót kell még szólni a magnó alkalmazásának-módszeréről is. Nyugodtan állíthatom, hogy ezzel kapcsolatban kitaposott út, sokoldalú szakirodalom még nincs. Saját tapasztalatom alapján egy-két gondolatot, tapasztalatot ismertetek az adások felhasználásának módszerét illetően. Határozottan kijelenthetem, hogy az adások felhasználása során ugyanazok az alapvető módszerbeli követelmények jelentkeznek, mint a szemléltetés egyéb fajainál. (Szemelvény, kép, vetítés stb.)

*Az első és legfontosabb feladat az anyag helyes kiválasztása.* A tanárnak kell mérlegelnie és eldöntenie — az osztály összetételétől, az elmaradástól, tanmenetbeli előrehaladástól, az óra menetétől, egyéb szemléltetési lehetőségektől függően —, hogy mit és milyen mennyiségben kíván felhasználni. Előfordulhat olyan eset is, hogy döntenie kell, vajon egy egész logikai egységet dolgozzat-e fel magnóval, csak egy-két dokumentumszerű anyagot ismertet-e, vagy egy párbeszédet, vitát, jelenetet, esetleg korrajzot, művészettörténeti részletet használ-e fel.

*A másik lényeges követelmény,* hogy az adásrészt néhány szóval, egy-két mondatdal vezessük be, ágyazzuk bele az óra menetébe.

*Fontos feladat az is,* hogy lényeges, a feldolgozáshoz nélkülözhetetlen *megfigyelési szempontokat adjunk,* esetleg már az óra alatt vagy ellenőrzés közben, a táblára felírva.

A magnóhallgatás alatt *biztosítsunk teljes csendet és figyelmet.* Ha a részlet hosszabb, a tanulók egy-két gondolatot fel is jegyezhetnek.

A tanár lehetőleg *ne szakítsa meg az adást közbeszólásaival.* Előfordulhat azonban olyan fontos anyagrészt is — főleg 4–5 perces adásidőnél —, hogy a magnót egy pillanatra leállítva a döntő momentumra irányítja a figyelmet.

Az adás befejeztével minden esetben *beszéljük meg a ballottakat,* a tanulók adjanak a feltett kérdésekre, szempontokra választ (természetesen csak korlátozott időtartamban), rögzítse le a tanár a lényeget, és helyezze el közösen az óra menetébe, esetleg az új fogalmak sorába.

Gyakran előfordulhat, hogy *kombinált szemléltetést alkalmazunk.* Szól a magnó és az osztály a hallgatás mellett egy kitett képet figyel vagy a vászonra vetített képet nézi stb. Ez a módszer kezdetben nehézséget okozhat, és csak akkor lehet sikerrel alkalmazni, ha kifejlesztettük tanulóinkban a figyelemmegosztást.

Ha az idő engedi, továbbá ha az adás természete, tartalma lehetővé teszi, a hallgatás után vitát is indíthatunk a tanulók, illetve az egyes tanulócsoportok között. Pl.: a „Magyar Századok” sorozatból Deák–Madarász párbeszéde a ki-egyezőestről, vagy a „Szabadságharc bukása” c. anyagnál Kossuth és Görgey vitája az

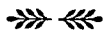
aradi várban. (Fáklyalángból vett részlet.) A vita levezetése gyors, pergő ritmusú legyen úgy irányítva, hogy a végén az osztály tanulói elfogadják a helyes álláspontot.

Előfordulhat, hogy *nem jut idő* a tervbe vett szemléltetésre, magnóhallgatásra. Ilyenkor megtehetjük, hogy az elmaradt adásrészt — utószemléltetésként — a következő óra ellenőrző részénél, felelés közben, vagy az összefoglaló-rendszerező órán, vagy az év végi ismétlő-rendszerező órán mutatjuk be.

Az elmondottakból természetesen következik az a megállapítás, hogy a rendelkezésünkre álló adásrészeket különféle okok miatt *nem tudjuk mindig az órán hasznosítani*. Ebből adódik az a követelmény, hogy *szakköri, úttörő szaktárgyi* vagy *önképzőköri szaktárgyi* foglalkozás, előadás keretében használjuk fel azokat.

Láthatjuk tehát, hogy az iskolarádió adássorozata a tanítási órán és azon kívül is, az oktató-nevelő munka számos területén milyen rendkívül nagy segítséget nyújt a tanárnak.

Nem tagadom, hogy határozott szándékom volt ezzel a néhány gondolattal felkelteni a történelemtanárok érdeklődését, kedvét az iskolarádió adásai iránt. Szerettem volna meggyőzni a kartársakat, hogy érdemes időt, fáradságot fordítani arra, hogy az adásokat megszerezzék, illetve akinek lehetősége van, maga folyamatosan felvegye. Tudom, hogy lehetnek anyagi akadályok is, talán nincs mindenütt magnó sem a tanár kezében vagy megfelelő nyugodt hely az adás felvételére és a montázs-részek elkészítésére, de érdemes érte harcolni, mert újabb hasznos színfolttal lesz gazdagabb a történelemóra, eredményesebb a tanár munkája.



KOVÁCS IVÁN

Szeged, Tanárképző Főiskola

## A testnevelési és sportjátékok kapcsolata az általános iskolában

A testnevelési és sportjátékok vizsgálatánál az általános iskolai tantervi anyag elrendezéséből, egymásmellettségéből szeretnék kiindulni.

A sportjátékok — és itt elsősorban a kosárlabda, kézilabda — az általános iskola felső tagozatában, pontosan a VI. osztályban nyernek polgárjogot. A technikai — taktikai anyag szakszerű oktatása itt kezdődik. Helytelen lenne azonban az a szemlélet, ha a testnevelési játékokkal való kapcsolatot itt, vagy az ezt közvetlenül megelőző V. osztályban keresnénk. Bár a tanterv világosan kimondja, hogy az V. osztály játéka anyaga készítsen elő a későbbiek során tanítandó sportjátékokra, mégis előbbre kell nyúlni és ezt az előkészítést lényegesen korábban elkezdni. Ideális körülményeket véve figyelembe, már az általános iskola I. osztályától kezdve egy tudatos előkészítő munkát kell folytatni annak érdekében, hogy a későbbiek során a tanterv által előírt sportjátékok mozgásanyaga viszonylag jól és gyorsan oktatható legyen.